

XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Muhasebe Düşüncesinin Gelişimini Etkileyen Eğitimciler: Serkiz Nihad

Dr. İsmail Küçük

Istanbul SMMM Odası

Özet

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında çift yanlı kayıt yöntemi ile tanışan Osmanlı, Fransız kültüründen yararlanarak ve eğitim sürecini hızlandırarak bir alt yapı oluşturmuş ve 1879 yılında Padişah Fermanı ile devlet çift yanlı kayıt yöntemine fiilen geçmiştir. XX. Yüzyılın başlarında sürekli savaşlar nedeni ile muhasebe düşüncesinde fazla bir gelişme sağlanamamış ve bu gelişmeler, Ticaret Mekteb-i Alisi'nde kümelenen hocaların mesleği geliştirme çabaları ile sınırlı kalmıştır. Bu hocalar arasında Serkiz Nihad, Kırkor Kömürcüyan gibi Ermeni asıllı eğitimciler de vardır.

Cumhuriyet ile birlikte muhasebe kayıtlarından ve mali tablolardaki veriler üzerinden vergi alınmaya başlanması muhasebe düşüncesinin hızlı bir gelişim sürecine girmesini temin etmiştir. Bu süreç içinde muhasebe düşüncesinin gelişme düzeyini Serkiz Nihad'ın eserlerinden izlemek olanağı vardır. Serkiz Nihad'ın bir uzlanım muhasebesi öğretim kitabı olan Sigorta Muhasebesi adını taşıyan ve 1926 yılında yayınlanan kitabı incelendiğinde, hem defterlerin ve hem de mali tabloların, sağdan sola yazıyı esas alan Osmanlıca'nın kullanımı nedeni ile borç tarafına (aktif) sağda, alacak tarafına (pasif) solda yer verildiği görülmektedir. Bu ters uygulamaya rağmen, bilançonun varlık ve kaynak taraflarının kavramsal olarak uygun yapıda olduğu, ancak varlık ve kaynak unsurlarının sıralanmasında bir düzen bulunmadığı dikkati çekmektedir. Kar ve zarar tablosunun ise, gelir tablosu anlayışına uygun bir nitelik taşıdığı ve özellikle sigorta türleri itibarı ile gelir ve giderlere ayrı ayrı yer verildiği gözlenmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çift yanlı kayıt yöntemindeki bu gelişmelerin 1928 yılında Latin alfabesine geçilmesi ile hızlandığını belirtmek gerekmektedir. Soldan sağa yazı tekniğine göre gelişen çift yanlı kayıt yönteminin önü, Latin harflerinin kabul edilmesinden sonra açılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk muhasebe düşüncesi, XX. yüzyıl başları, Serkiz Nihad.

Jel Sınıflandırması: M 41, M 21

Abstract (Educators Effecting the Development of Turkish Accounting Thought in the first half of the XX. Century: Serkiz Nihad) (Deceased 1952)

The Ottoman State got acquainted with the double entry accounting system in the second half of the XIX. Century. They quickened the education process and established an infrastructure while benefiting from the French culture. The Ottoman State effectively began using the double entry accounting system in 1879. Because of the wars, they lack progress in the accounting thought in the beginning of the XX. Century. Progress in the accounting thought was limited with the efforts of the educators clustered around the Ticaret Mekteb-i Ali. Serkiz Nihad and Kirkor Kömürcüyan were one of the Armenian originated educators.

With the establishment of the Republic, the development of accounting thought quickened when tax were imposed out of accounting records and financial statements. It is essential to watch the level of development in the accounting thought from the works of Serkiz Nihad. Serkiz Nihad had a book called Assurance Accounting dated 1926. In his book, he put the assets (active) in the right, liabilities (passive) in the left due to the specialties of the Ottoman language, which was written from right to left. Despite this opposite implementation, it is observed that there is no order in the arrangement of assets and liabilities. Profit and loss statement has a suitable attribution regarding today's income statement. It is observed that revenues and expenditures are shown separately in respect to the sorts of assurances.

These developments in the double entry accounting system within the first years of the Republic were quickened with the first usage of the Latin alphabet in 1928. The development of the double entry accounting system gained wide usage with the acceptance of the Latin characters.

Keywords: Turkish accounting thought, Beginnings of the XX. Century, Serkiz Nihad.

Jel Classification: M 41, M21.

1. Giriş

XIX. Yüzyılın ortalarında Napolyon'un 1907 yılında yayınlanan *Code de Commerce*'in kimi bölümlerinin alınması ile hazırlanarak y r rl ge sokulan *Kanunname-i Ticaret*'te çift yanlı kayıt yöntemine göre tutulacak yevmiye defteri ve envanter defteri¹ zorunlu defterler olarak yer alıyordu. Oysa ülkede çift yanlı kayıt yöntemi hem uygulanmıyordu ve hem de çift

1) Oktay Güvemli: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, 3. Cilt, Sayfa 78-79, 2000 İstanbul.

yanlı kayıt yöntemini bilen muhasebeci yoktu.² Tanzimat sonrası 1840-1850 yılları arasında Fransa'ya gönderilen iki yüz dolayındaki öğrenci *Les Ecoles de Haute Commerce* okullarında³ eğitim görüp ülkeye döndüklerinde çift yanlı kayıt yöntemi öğretisi ilkokullardan başlayarak eğitim programlarında yerini almıştır. XIX. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden bu yoğun muhasebe eğitimi sonuç vermiş ve 1879 yılında devlet muhasebesinde Padişah Fermanı ile çift yanlı kayıt yöntemine geçilmiştir.⁴

Bu yoğun eğitim ve uygulama çabaları, Fransızca'dan tercüme edilen muhasebe öğreti kitapları ile desteklenmiş ve böylece Türkiye'de çağdaş muhasebe düşüncesinin önü açılmış ve temeli atılmıştır.

XX. Yüzyılın ilk yirmi yılı sürekli savaşlar ile geçmiş olduğundan muhasebe düşüncesinde ve uygulamalarında fazla bir gelişme yaşanmamıştır. Ama XIX. yüzyılın ikinci yarısında yukarıda belirtilen eğitim çabaları sağlam bir alt yapı oluşturduğundan Cumhuriyet dönemine ülke belirli bir muhasebe bilgisi birikimi ile girmiştir.

2. Cumhuriyet Döneminin Başlangıcındaki Gelişmeler

Cumhuriyet devrimleri arasında önce Anayasa, sonra sırası ile Türk Medeni Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu yürürlüğe girmiş ve bu arada işletmelerin muhasebe kayıtlarını ve yazışmalarını Türkçe yapmaları ile ilgili kimi yasalar⁵ yürürlüğe konulmuştur. Ancak çağdaş muhasebe düşüncesinin önünü açan en önemli gelişme kuşkusuz Latin harflerinin kabulü olmuştur. Çünkü soldan sağa yazı tekniğine göre gelişme gösteren çift yanlı kayıt yöntemini, sağdan sola yazı ile uygulamaya çalışmakta güçlükler ile karşılaşılıyordu. Latin harflerinin kabulü ile bu güçlük aşılmış ve çift yanlı

2) Devlet muhasebesinde Merdiven Yöntemi denilen bir muhasebe yöntemi uygulanıyordu ve gelişmemiş özel kesim ise basit muhasebe kayıtları ile yetiniyordu (Oktay Güvemli – Batuhan Güvemli: The Birth and Development of an Accounting Method in the Middle East – Merdivan Method, Paper, The Fifth Accounting History International Conference Banff, Canada, 2007).

3) Oktay Güvemli : İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi, Sayfa 105 vss., 2003, İstanbul.

4) O. Güvemli, M. Erken, C. Elitaş, O. Aydemir: Osmanlı İmparatorluğunda 500 yıl Boyunca Kullanılan Muhasebe Yöntemi: Merdiven Yöntemi, 2008, Ankara.

5) İktisadi Müesseselerde Mecnuri Türkçe Kullanılması Hakkında 805 sayılı Kanun, 22 Nisan 1926 tarih ve 353 sayılı Resmî Gazete.

kayıt yönteminin önu açılmış oluyordu. Harf devrimi ile çift yanlı kayıt yönteminin önu açılmıştı, ama uygulamada çift yanlı kayıt yönteminin önünü açan gelişmeler ise vergi yasaları ile sağlanmıştı.

Nasıl ki XIX. yüzyıl boyunca Türk muhasebe düşüncesini geliştiren devlet muhasebesi uygulamaları olmuştur. Cumhuriyet dönemi boyunca Türk muhasebe düşüncesini uygulama alanında geliştiren aktivite ise vergi kanunları olmuştur. Cumhuriyet ile birlikte, muhasebe kayıtlardan ve mali tablolardan vergi alınmaya başlanması uygulamanın önünü açmıştır. Bu gelişme iki temel yasa ile sağlanmıştı. Bunlardan ilki, bugünkü kurumlar vergisi yasasının başlangıcı olan Kazanç Vergisi Yasası'dır.⁶ Bu yasa ile ilk kez mali tabloya dayalı kar üzerinden vergi alınması söz konusu olmuştur. İkinci yasa ise, bugünkü KDV'nin başlangıcı olan Muamele Vergisi Yasası'dır.⁷ Muamele vergisi yasası ile de muhasebe defter kayıtları önem taşıyor duruma gelmiştir.

Kuşkusuz bu gelişmeleri, eğitim çabaları desteklemiş ve ticaret liselerine dayalı muhasebe eğitimi hızlı bir gelişme göstermiştir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında kurulan Hamidiye Ticaret Mektebi (daha sonra İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, bugün Marmara Üniversitesi) ile 1936 yılında eğitime başlayan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi muhasebe eğitimini yüksek öğretimde üstlenen kurumlar olmuştur. 1930'lu yıllarda izlenen devletçi politikaların bir sonucu olarak peş peşine kurulan İktisadi Devlet Teşekkülleri ise birer ekol olarak muhasebe düşüncesinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

İşte bu araştırmanın konusu olan Serkiz Nihad böyle bir ortamda yetişmiş ve XX. yüzyılın ilk yarısı boyunca hem hocalık yapmış ve hem de işletmelerde muhasebe uygulamalarının içinde bulunmuştur.

3. Serkiz Nihad'ın Muhasebe Eğitimi

Serkiz Nihad 1920'li yıllardan 1950'lere kadar İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde muhasebe hocalığı yapmıştır. Bu okulun öteki hocaları gibi o da, hocalığı yanında büyük işletmelerde danışman olarak görev almıştır.

6) Kazanç Vergisi Kanunu, 755 sayılı yasa, 4 Nisan 1926 tarih ve 321 sayılı Resmi Gazete.

7) Muamele Vergisi Kanunu, 1039 sayılı, 21 Mayıs 1927 tarih ve 598 sayılı Resmi Gazete.

Bu durum Yüksek Ticaret Mektebi'nde genellikle uygulanan bir yoldur. Okul, muhasebeci yetiştiren başlıca yüksek eğitim kurumudur. Muhasebe uygulamacısı yetiştiren okulun hocalarının da uygulama içinde olmaları doğal karşılanmakta idi. Serkiz Nihad'ın da kitaplarında uygulama deneyimlerini görmek olanağı vardır.

Serkiz Nihad'ın kitaplarının yazar kısmına, Ulum-ı Aliye-i Ticariye Mektebi Müderrisi olarak kendisini tanıtmayı dikkati çekmektedir. Serkiz Nihad'ın adı, soyadı yasasından sonra Serkiz Nihad Kiver olarak değişmiştir. Ermeni asıllı bu muhasebe hocası hakkında fazla bir bilgi yoktur. Fransızca ve Almanca bildiği, bu ülkelerde yayınlanan muhasebe kitaplarından yararlanmasından anlaşılmaktadır. Kitapları arasında burada inceleme konusu yapılacak olan *Sigorta Muhasebesi* (1926) yanında, ticaret matematiği öğretisine dönük 1915 yılında yayınlanmış *Faizli Hesabat-ı Cariye* (176 sayfa) ve 1926 yılında yayınlanmış *Nazari ve Ameli Muhasebe* adlı kitapları da vardır. Türk muhasebe düşüncesine hem genel muhasebe eğitimcisi ve yazarı olarak ve hem de uygulamacı olarak önemli katkılarda bulunmuştur. Ama asıl katkısını, uzlanım muhasebeleri kavramını ülkeye getiren öncüler arasında yer alması ile sağlamıştır. Eğitimciliği yanında, yukarıda belirtildiği gibi, İstanbul'daki büyük şirketlerde muhasebe danışmanlığı yapması muhasebe bilgisini genişletmede her zaman yardımcı olmuştur. Bunlar arasında sigorta şirketleri de vardır. Burada ele alınacak kitabı Serkiz Nihad'ın 1926 yılında yazdığı *Sigorta Muhasebesi - Harik, Nakliyat, Hayat*.⁸ Serkiz Nihad'ın bu kitabı, 1920'lerde Türkiye'de muhasebe düşüncesinin seviyesini göstermesi, çift yanlı kayıt yönteminin uygulanış durumunu ortaya koyması, sağdan sola yazı tekniği ile çift yanlı kayıt yönteminin uygulanmasındaki güçlükleri göstermesi ve nihayet uzlanım muhasebesi uygulama örneklerine yer vermesi açısından önem taşımaktadır. Burada günlük defter, büyük defter, mizan, kar ve zarar hesabı, bilanço ele alınarak Serkiz Nihad'ın kitabı inceleme konusu yapılacaktır.

8) - Kitapta harik (yangın), nakliye ve hayat sigortalarının muhasebesi ele alınmıştır.

- Serkiz Nihad : Sigorta Muhasebesi- Harik, Nakliyat, Hayat , 1926, İstanbul.

3.1 Günlük ve Büyük Defter Kayıt Anlayışı

Serkiz Nihad'ın Sigorta Muhasebesi kitabında yer alan günlük defter örneği Ek 1'de, büyük defter örneği de Ek 2'de yer almaktadır. Ek 1'de yer alan günlük defter örneğinin transkripsiyonu aşağıdadır.

Günlük Defter Kayıt Anlayışı

Aşağıdaki maddelerin yevmiye defterine kaydı farz olunur.

-----	-----	
	<i>Sene-i cariye primi</i>	100
926 Sigorta	100	
<i>Aktedilen harik mukavele nameleri mucibince bu sene için tahsili tahakkuk eden primler</i>		
-----	-----	
	<i>Kasa</i>	100
<i>Sene-i cariye primi</i>	100	
<i>..... numaralı bordro muhteviyatı makbuzların Tahsil bedeli hesabıyla</i>		
-----	-----	
	<i>926 Sigorta</i>	18,75
926 Tekrar sigorta	18,75	
<i>... ve Kumpanyalara tekrar sigorta ettirilen 150.000 TL. lik emlakın % ¼ priminin işbu hesaba devri hesabıyla</i>		
-----	-----	
	<i>926 Tekrar sigorta</i>	18,75
<i>Tediye edilecek sene-i cariye primi</i>	18,75	
<i>Mezkur kumpanyalara terk edilen prim</i>		
-----	-----	
	<i>Tediye edilecek sene-i cariye primi</i>	18,75
<i>Kasa</i>		18,75
<i>.... Ve Reasürans kumpanyalarına tediye edilen</i>		
-----	-----	

Yukarda bir sigorta şirketinin harik (yangın) sigorta primlerinin tahakkuku (100 TL), tahsili ve bu primden reasürans şirketlerinin paylarının (18,75 TL) ödenmesi örneği yer almaktadır.

Günlük defter uygulamasında iki kolonun yer alması o dönemin bir gelişmesi olarak değerlendirilebilir. Ancak, kitabın yazıldığı yıl olan 1926 yılında henüz Latin harflerine geçilmemiş olduğu için, eski yazıda sağdan sola yazı tekniği geçerlidir. Soldan sağa nasıl ilk kolon borçlu ise, yazar sağdan sola yazarken sağdaki ilk kolonu borçlu kolon olarak ele almıştır. Böylece soldan sağa yazarken nasıl ki ilk hesap borçludur, sağdan sola yazarken de ilk hesabı borçlu hesap olarak kullanmıştır. Defter şekli çift yanlı kayıt yöntemine uygundur. Ama kolonların ilki borçlu değil alacaklı hesaba aittir.

Günlük defter maddelerinde açıklamaya yer verilmiştir. Günlük defterin sol tarafındaki iki kolon dikkati çekmektedir. Bu kolonlardan birisi günlük defter madde numarasına, öteki de büyük defter sayfa numarasına aittir. Örnekte bu kolonlara sayfa numaraları yazılmamıştır. Osmanlıca'nın sağdan sola yazılmasının getirdiği farklılıklar dışında, günlük defter kaydının gelişmiş bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

3.2 Büyük Defter Kayıt Anlayışı

Serkiz Nihad'ın sözü edilen kitabında yer alan büyük defter kayıt örneğinin orijinaline Ek 2'de yer verilmiştir. Ekte yer alan bu büyük defter örneğinin transkripsiyonu üzerinde aşağıda durulmuştur.

Matlup Defter-i Kebirin şekli ve numarası Zimmet

Defter-i Kebir'e ait bir şablon örneği

Matlup						Zimmet					
Lira	Gr	İzahat	Hesap adı	No	Tarih	Lira	Gr	İzahat	Hesap adı	No	Tarih

Not: Matlup, alacak demektir; zimmet borç demektir.

Serkiz Nihad'ın büyük defter anlayışının, günlük defterdeki kadar ileri düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Borç tarafının sağ tarafta, matlup tarafının solda yer aldığı görülüyor. Buna göre kayıt şekli de sağdan sola doğru yazılmaktadır. Tarih ise en sağda yer alıyor, günlük defter madde no'suna hemne yanında yer veriliyor, daha sonra sırası ile hesap adını yazıyor, açıklama yapıyor ve tutarı kayıt ediyor. Aynı sıralama bugün Latin harfleri ile soldan sağa yapılıyor. Günlük defterde borçlu hesabın kaydındaki anlayış burada da hakim görülüyor. Düşünce şu: Nasıl ki Latin alfabesi ile soldan başlayarak kayıt yapılıyor, Osmanlıca ile de sağdan başlayarak aynı kayıtları sırası ile yapmak mümkündür. Borç ve alacak taraflarını Osmanlıca ile Latin harfi anlayışı ile soldan sağa yazan yazarlar da olduğu düşünülürse, Latin harflerinin kabulüne kadar bir karmaşanın var olduğu anlaşılır.

3.3 Kar ve Zarar Hesabı Anlayışı

Serkiz Nihad'ın sigorta işletmelerinde kar ve zarar hesabı örneği Ek 2'de yer almaktadır. Bu örneğin transkripsiyonu üzerinde ise aşağıda durulmuştur.

Matlup Kar ve Zarar Hesabı (1925) 9 Zimmet

Matlup			Zimmet		
	Lira	Gr.		Lira	Gr.
1924 Senesinden devir	828	26	Harik (yangın) kısmı		
Harik (yangın) kısmı			mükerrer sigortalar için tediyeye olunan ucurat	137.955	43
Elyevm mer'i sigortalar için ihtiyat akçesi olarak 1924'den devir	77.278	98	Tazmin olunan hasarat	86.926	95
Derdest tesviye hasarı için ihtiyat akçesi olarak 1924'den devir	11.934	39	Mükerrer sigortaların hisseleri olup, tenzil	30.204	87
Sene-i hesabiye alınan ucurat	319.019	45	Masraf-ı umumiyeye ve komisyonlar	56.722	8

9) Yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları : Müdevver – devreden; elyevm – bugün, hala; mer'i – geçerli; İhtiyat – yedek; derdest – elde etme, yakalama; tesviye- sonuca bağlama; hasarat- hasarlar; ucurat – ücretler; İhtiyat-ı riyaazi – matematik yedekler; emval-i menkule- taşınabilir değerler; tenzil- düşme; ifraz- ayırma; tazmin- zararı ödeme; mükerrer- yineleme; iştirat-satın alma; irad-gelir; takasit – taksitler.

Hayat kısmı			Elveymer'li sigorta için ihtiyat	63.089	95
İhtiyat-ı riyazi olarak 1924 senesinden müdevver	58.511	60	Derdest tesviye hasarat için ihtiyat	71.605	13
Sene-i hesabiye alınan ucurat	78.279	30	Hayat kısmı		
			Mükerrer sigortalar için tediye olunan ucurat	19.416	68
Faiz, kira akçeleri farkı (gelir)	19.469	41	Tesviye olunan tazminat	2.986	52
1924 senesinden müdevver emval-i menkule ve gayrimenkulenin düşme kıymetine karşı ayrılmış ihtiyat	24.841	96	İştirah olunan mukavelenameler	773	66
Zarar ihtiyatı hesabından ifraz ve nakil olunan	7.000	-	Kayd-ı hayat iradları takasiti	1.903	91
Fevkalade ihtiyat akçesi hesabından nakil edilen	5.000	-	Masarrıf-ı umumiye	34.216	78
			İhtiyat-ı riyazi	95.216	94
			Derdest tesviye-i vefat tazminatı ve iştirah bedelatına mahsus ihtiyat	1.105	61
			İmhalar	535	
			Emvali menkuleye ait değer düşmesi ihtiyatı	31.243	19
			Sene-i hesabiye karı	71.239	53
			1924 hesabından devir: 858,26	72.097	79
Yekun	602.193	35	Yekun	602.193	35

Serkiz Nihad'ın sigorta şirketlerine ait kar ve zarar tablosu ile ilgili belirtilmesi gereken hususlar üzerinde aşağıda durulmuştur.

- Kar ve zarar hesabının borç ve alacak yanları, daha önce belirtildiği üzere, sağdan sola yazı düzeninin etkisi ile borç (zimmet) sağ, alacak (matlup) sol tarafa yazılmıştır.

- Kar ve zarar hesabı anlayışı, hesapların geçen dönemden kalan tutarlarının söz konusu dönem faaliyet tutarlarına eklenmesi şeklindedir. Örneğin dönem kar tutarına, geçen yılın karının dağıtımından, yedek akçe ayırımından sonra kalan kısmın eklendiği görülmektedir. Kardan ayrılan yedek akçeler için de aynı şekilde hareket edildiği dikkati çekmektedir.

- Serkiz Nihad'ın kar ve zarar hesabı anlayışının gelir tablosu

anlayışına yakın bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Her sigorta türünün gelir ve giderleri gösterilmiş, ayrıca öteki gelir ve giderlere de yer verilmiştir.

Serkiz Nihad'ın, hem batı ülkeleri gelişmelerini izlemesi, hem akademisyen olması ve hem de uygulamada görev almasının avantajını iyi kullanarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelişmiş bir gelir tablosu biçimini ortaya koyabildiği görülmektedir.

3.4 Bilânço Anlayışı

Sigorta şirketine ait Ek: 4'de fotokopisine yer verilen bilânçonun transkripsiyonu aşağıdadır.

Duyumat 1925 Senesi 31 Kanun-ı evvel'inde kat olunan bilanço¹⁰ Mevcudat ve matlubat

	Duyumat		Mevcudat ve matlubat		
	Lira	Guruş	Lira	Guruş	
Sermaye	150.000	-	Cüzdan mevcudu	193.910	67
Mükerrer sigortacıların matlubu	19.859	90	Emval-i gayrimenkule	24.141	86
Muhtelif Dainler	13.924	64	Vefaen ferağ mukabilinde ikrazat	73.665	-
Peşinen istifa olunan faizler	2.373	-	Esham ve tahvilat üzerine ikrazat	8.553	16
Harik kısmı ihtiyat akçeleri			Bakalardaki mevduat	81.770	78
Elvey m'er'i sigortalar için	71.605	13	Muhtelif medyunlar ve tahsili teahhur eden ucurat	13.262	-
Derdest tesviye hasarat için	13.254	68	Sigorta kumpanyaları nezdindeki matlubat	68.178	77
Hayat kısmı ihtiyat akçeleri			İtfazı ta'lik edilen hayat sigortası komisyonları	18.913	64
İhtiyat-ı riyazi	95.286	94			
Derdest-i tesviye-i vefat tazminatına ve işira bedelatına mahsus ihtiyat akçesi	1.105	61			

Nizamname-i esas mucibince					
İhtiyat akçesi	8.646	-			
Zarar ihtiyatı	3.000	-			

10) Yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları (önceki tabloya ek açıklama) : Dain – borç veren; nizamname-i esas-ı esas sözleşme ; istifa olunan- alınan; zarar ihtiyatı- zarar yedek akçesi; bakiye-i matlub- alacak kalanı; vefa- sözde durma; ferağ – vazgeçme, çekilme; ikraz – borç; medyun – borçlu ; teahhur - geri kalma, gecikme; ucurat – ücretler ; itfa – ödeme; ta'lik – geciktirme ; cüzdan mevcudu – kasa mevcudu .

Emval-i menkul ve gayrimenkulenin değer düşmesine karşı ihtiyat	31.243	19			
Kar ve zarar hesabının bakiyesi	72.097	79	Mobilya	1	-
Yekun	782.396	88	Yekun	732.396	88

Serkiz Nihad'ın sigorta şirketine ait bilançosu ile ilgili açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

- Serkiz Nihad'ın öteki mali tablolarda hesabın borç ve alacak taraflarına ters tarafta yer vermesi gibi, bilançoda da aktif -mevcudat, matlubat - tarafına sağda, pasif tarafına -duyumat- solda yer verdiği görülmektedir.

- Mevcudat ve matlup (mevcutlar, alacaklar) tarafında kasadan başladığı, hemen altında taşınmazlara yer verdiği, ikrazat (borçlu) adı altında alacakların sıralandığı, daha sonra bankadaki mevduatın bulunduğu, çeşitli borçlular (alacaklar) adı ile alacakların yer aldığı ve sonra sigortacılık ile ilgili alacakların sıralandığı görülmektedir. En sonunda da amorti edilmiş olan demirbaşlara bir lira ile yer verildiği (iz bedel) dikkati çekmektedir.

- Duyunat (borçlar) kısmı ise, sermaye ile başlamakta ve sonra reasürans şirketlerinden alacaklar ile borçlar (dain) ve peşin alınan faizler sıralanmaktadır. Yangın ve hayat sigortaları ile ilgili yedek akçelere ayrı bölümler halinde yer verilmiştir. Sonra da genel yedek akçeler ve karşılıklar sıralanmaktadır. Kar ve zarar tutarına son olarak yer verilmiş olup, bu kar, geçen dönemden kalan kar kalanını da içermektedir.

- Serkiz Nihad'ın varlık ve kaynak anlayışı, varlık ve kaynak tanımına uygundur. Ancak varlık ve kaynak kümelenmesinde, sigorta şirketine uygun olabilecek özellikler dışında bir sıralama ilkesine sahip olmadığı görülmektedir.

3.5 Mali Tabloların Denetimi

Serkiz Nihad'ın sigorta muhasebesi adlı kitabının bir özelliği de, 1920'li yıllarda mali tabloların denetimine ait bir rapora yer vermesidir. Bu raporun orijinaline Ek 5'de yer verilmiştir. Raporun transkripsiyonu üzerinde de aşağıda durulmuştur.

Hesabat Müfettişlerinin Raporu¹¹

Efendiler,

Şirketin esna-yı teşekkülünde telakki eylediğimiz selahiyete binaen şirketin ibtida- yı muamelatı tarihi olan 1 Eylül 1339 (1.9.1923) tarihinden 31 Kanun-ı evvel 1340 (31.12.1924) tarihine kadar imtidad eden devre-i muamelata mahsus bilanço ve kar ve zarar hesabı kuyudatını bi't-tedkik defatir - i muhasebeye tamamen mutabakatlarını müşahede eyledik. Binaenaleyh heyetinize takdim olunan hesabatın tasdikini arz deriz.

Hesabat Müfettişleri

İmza

İmza

.....

.....

Yukarda transkripsiyonuna yer verilen denetim raporu ile ilgili açıklamalar aşağıdadır.

- Denetleme raporunda denetleme yapılan işlemlerin süresi onbeş aydır, ancak mali tablo yıllıktır. Çünkü bilançoda ve kar ve zarar hesabında önceki dönemden devirler vardır. Önceki dönem de 1923 yılı son dört ayına aittir.

- Müfettiş raporu, denetçi raporu anlamındadır. Hesap müfettişi, hesap denetçisi anlamında kullanılmıştır. Mali tabloların iki denetçi tarafından incelenerek imzalandığı dikkati çekmektedir.

- İşlemlerin inceleme konusu yapıldığı ve mali tabloların muhasebe defterleri ile uyumlu olduğu vurgulanmaktadır. Kayıtların belgelere dayalı

11) Yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları: hesabat - hesaplar; esna-yı teşekkül – kuruluş zamanı, tarihi; telakki – alma, kabul etme, üstlenme; iptida-i muamelat – işlemlere başlama; imtidad – uzama; devre-i muamelat – işlemler dönemi; kuyudat – kayıtlar; bi't tedkik – tetkik ederek; defatir-i muhasebeye – muhasebe defterlerine; müşahede – görme, tespit; binaen aleyh – bunun üzerine (Ferit Develioğlu - Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat 15.Baskı,1998,Ankara).

olması ve kayıtların doğruluğu konularında bir değerlendirme yoktur.

• Rapor, hesapların onayını istemektedir. Bu istek, genel kurulun yılsonu sonuçlarını kabul etmesi çerçevesinde değerlendirilebilir.

Yukardaki denetleme raporunun, çift yanlı kayıt yönteminin uygulamada henüz yaygınlaşmadığı ve yerleşme aşamasını yaşadığı bir dönemde hazırlandığı ve ayrıca denetleme kültürünün bulunmadığı bir ortamda düzenlendiği göz önünde tutulduğu takdirde, öncü niteliği taşıdığı sonucuna varılmaktadır.

4. S o n u ç

Sürekli savaşlar içinde geçen XX. yüzyılın başlarında Türkiye’de, XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki çift yanlı kayıt yöntemi deneyimlerine fazla bir katkı fırsatı bulunamamıştır. Ancak, Serkiz Nihad, Kirkor Kömürcüyan gibi muhasebe düşünürleri bu süre içinde, Ticaret Mekteb-teb-i Alisi(sonra İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi, daha sonra İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi ve nihayet bugünkü Marmara Üniversitesi)’nde hocalık yaparak ve uygulama içinde bulunarak muhasebe düşüncesini geliştirmeye çalışmışlardır. Bu kişiler, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra hem eğitimde ve hem de uygulama alanında aktif olarak rol oynamışlardır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında çift yanlı kayıt yönteminin önünü açan yasal düzenlemeler onların daha yararlı çalışmalar yapmasını sağlamıştır.

Serkiz Nihad, Cumhuriyet’in ilk yıllarında birçok muhasebe öğretici kitabının yazarıdır. Fransızca ve Almanca dillerini bilmesi kitaplarında her iki ülke ekolünden de yararlanmasını sağlamıştır. Bu incelemede ele alınan Sigorta Muhasebeleri kitabı, Türkiye’de Cumhuriyet döneminde ilk uzlanım muhasebesi kitaplarından birisidir.

Kitabın incelenmesinden:

Tüm defter kayıtlarının ve düzenlenen mali tabloların borç ve alacak taraflarının, Latin harfleri ile yazı esasına uygun olarak çift yanlı kayıt yönteminin uygulanmasına göre, ters yanda olduğu ve bu durumun Osmanlıca’nın sağdan sola yazılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu ters tarafa yazma, 1928 yılında Latin harflerinin kabul edilmesi ile düzene

girmiştir. Çift yanlı kayıt yönteminin önu açılmıştır.

Bilanço anlayışının, varlık ve kaynak taraflarının çağdaş kavramsal yaklaşıma uygun nitelikte olduğu, ancak varlık ve kaynakların kümelendirilmesinin rast gele bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, gerek varlıklar ve gerekse kaynaklar arasında sigortacılık ile ilgili unsurların titizlikle hazırlandığı ve ayrı ayrı gösterildiği dikkati çekmektedir.

Kar ve zarar anlayışı, gelir tablosu niteliği taşımaktadır. Ve çağının gelişmiş bir örneğini ortaya koymaktadır. Bu tabloda da sigortacılık ile ilgili gelir ve giderlerin sigorta türlerine göre ayrı ayrı gösterilmesine dikkat edildiği görülmektedir. Kar ve zarar tablosunda dikkati çeken bir başka husus, kar ve zarar hesabında dağıtımlardan sonra bir dönem önceden kalan tutarın, bilançoda yer alması ile yetinilmeyerek, kar ve zarar tablosunda dönem karı ile birlikte yer verilmesidir. Bu uygulamaya bir süre sonra son verilecektir.

Serkiz Nihad'ın kitabında yer alan ilginç hususlardan birisi de denetleme raporudur. Çağının ilerisinde bir anlayışı simgelemektedir. Raporda kayıtların doğruluğu üzerinde durulmamakta ve mali tabloların muhasebe kayıtlarına uygunluğu üzerinde durulmakla yetinildiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Oktay Güvemli: Türk Devletleri Muhasebe Tarihi- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e, 3. Cilt, Sayfa 78-79, 2000, İstanbul.
- Oktay Güvemli - Batuhan Güvemli: The Birth and Development of an Accounting Method in the Middle East - Merdiban Method, Paper, The Fifth Accounting History International Conference Banff, Canada, 2007.
- Oktay Güvemli: İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Tarihi, Sayfa 105 vss., 2003, İstanbul.
- O. Güvemli, M. Erken, C. Elitaş, O. Aydemir: Osmanlı İmparatorluğunda 500 yıl Boyunvca Kullanılan Muhasebe Yöntemi: Merdiven Yöntemi, 2008, Ankara.

- İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında 805 sayılı Kanun, 22 Nisan 1926 tarih ve 353 sayılı Resmi Gazete.
- Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında 1353 sayılı Kanun, 3 Kasım 1928 tarih ve 1030 sayılı Resmi Gazete.
- Kazanç Vergisi Kanunu, 755 sayılı yasa, 4 Nisan 1926 tarih ve 321 sayılı Resmi Gazete.
- Muamele Vergisi Kanunu, 1039 sayılı yasa, 21 Mayıs 1927 tarih ve 598 sayılı Resmi Gazete.
- Serkiz Nihad: Sigorta Muhasebesi - Harik, Nakliyat, Hayat, 1926, İstanbul.
- Ferit Develioğlu - Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat 15. Baskı, 1998, Ankara.

Kar ve Zarar Hesabı Örneği

مطلوب	حسابی	تراش	تورک لیااوا
۱۹۲۴ سنسندن مدور	۸۵۸	۲۶	
حریق قسی			
الوم مرعی سینورطار ایچون احتیاط آقیسی اولهوق ۱۹۲۴ سنسندن مدور	۷۷۲۷۸	۹۸	
دردهت تسوبه خسارات ایچون احتیاط آقیسی اولهوق ۱۹۲۴ سنسندن مدور	۱۱۹۳۴	۳۹	
سٚ حسابی ایچوروت و قهرغان	۳۱۹۰۱۹	۴۵	
حیات قسی			
احتیاط ریاضی اولهوق ۱۹۲۴ سنسندن مدور	۵۸۵۱۱	۶۰	
سٚ حسابی اجوروت و قهرغان	۷۸۲۷۹	۳۰	
دفن ، کیرا ، آلفانوق و سازه	۱۹۴۶۹	۴۱	
۱۹۲۴ سنسندن مدور اموال مشوره و غیر مشوره تک تزل قیته قارشی احتیاط	۲۴۸۴۱	۹۶	
ه ضرر احتیاطی محاسبندن افزاز وتکل اولتان	۷۰۰۰		
توق العاده احتیاط آقیسی حسابندن تکل ایدین	۵۰۰۰		
بشکون	۶۰۲۱۹۳	۳۵	

ذمت	کار و ضرر	تراش	تورک لیااوا
حریان قسی			
مکرر سینورطار ایچون تادیه اولتان اجوروت	۱۳۷۹۵۵	۴۳	
تقسیم اولتان خسارات	۸۶۹۲۶,۹۵		
۳۰۲۰۴,۸۷ مکرر سینورطه جیلوک حصصی اولوب تزیل لازم کلن	۵۶۷۲۲	۰۸	
مصارف عمومی و قومیسیونر	۶۳۰۸۹	۹۵	
الوم مرعی سینورطار ایچون احتیاط آقیسی	۷۱۱۰۰	۱۳	
دردهت تسوبه خسارات ایچون احتیاط آقیسی	۱۳۳۵۴	۶۸	
حیات قسی			
مکرر سینورطار ایچون تادیه اولتان اجوروت	۱۹۴۱۱	۶۸	
تسوبه اولتان تضییعات (مکرر سینورطه جیلوک حصصی داخل دکلدو)	۲۹۸۶	۵۲	
اشترا اولتان مقاره نامهل (مکرر سینورطه جیلوک حصصی داخل دکلدو)	۷۷۳	۶۶	
قیدجات اربادری قنابیلی	۱۹۰۳	۹۱	
مصارف عمومی و قومیسیونر	۳۴۲۱۶	۷۸	
احتیاط ریاضی	۹۵۲۸۸	۹۴	
دردهت تسوبه وفات تضییعات و اشترا بدلات خصوص احتیاط آقیسی	۱۱۰۰	۹۱	
اعزاز	۵۳۵		
اموال مشوره و غیر مشوره تک تزل قیته قارشی احتیاط	۳۱۲۴۳	۱۹	
سٚ حسابی کاری	۷۱۳۳۹,۵۳		
۱۹۲۴ سنسندن مدور	۸۵۸,۲۲	۷۹	
بشکون	۶۰۲۱۹۳	۳۵	

Ek 4

Bilanço Örneği

دیونات

اولئده قطع اولئان ییلاچو

نئوس توره لئراس	
سرمایه	۱۵۰۰۰۰
مکرر سینورطه جیاریک مطلق	۱۹۸۵۹ ۹۰
مختلف دانتار	۱۳۹۲۴ ۶۴
بیئیناً استیقا اولئان ناقضر	۲۳۷۳
حریق قسسی احتیاط آتقاری	
الیم سمری سینورطه لرایجون	۷۱۶۰۵ ۱۳
دردست نسوه خسارات ایجون	۱۳۲۵۴ ۶۸
حیات قسسی احتیاط آتقاری	
احتیاط رانی	۹۵۷۸۱ ۹۴
دردست نسوه وفات قسسیاتنه واشتیرا بدلاته مخصوص احتیاط آتقاسی	۱۱۰۵ ۶۱
نظامنامه اساسی موجبیجه احتیاط آتقاسی	۸۶۴۶
ضرر احتیاطی	۳۰۰۰
اموال متقوله و غیر متقوله مک تنزل قیته قارشى احتیاط	۳۱۲۴۳ ۱۹
کار و ضرر حسابنك بییه مطلق	۷۲۰۹۷ ۷۹
بیسکون	۴۸۳۳۹۱ ۸۸

موجودات و مطلوبات

۱۹۲۵ سنسی ۳۱ کانون

نئوس توره لئراس	
جزؤدان موجودی	۱۹۳۹۱۰ ۶۷
اموال غیر متقوله	۲۴۴۲۱ ۸۶
وقه فراغ مقابلده اقراسات	۷۳۶۶۵
اسهام و تحویلان اوزرته اقراسات	۸۵۵۳ ۱۶
باتقاردهک مودوعان	۸۱۷۷۰ ۷۸
مختلف مدیونلر و تحصیلی تاخر ایذن اجوروات	۱۳۲۶۲
سینورطه نویسیالاری زدندهک مطلوبات	۶۸۱۷۸ ۷۷
المفاسی تملیک ایذبان حیات سینورطه نویسیونلاری	۱۸۹۱۳ ۶۴
موبیلیه	۱
بیسکون	۴۸۳۳۹۶ ۷۸

Denetim Raporu Örneği

حسابات مفتشلىرىنىڭ راپورى

افندىلەر

شركتتەكى اشئائى تشكىلەندە تلىق ابلدىكىمىز صلاحىتە بناە شركتتەكى ابتدائى معاملاتى
تارىخى اولان ۱ ابلول ۱۳۳۹ تارىخىدىن اعتباراً ۳۱ كانون اول ۳۴۰ تارىخىتە قاندار امتداد
ايدىن دورە معاملاتە مخصوص بىلانچو وكارو ضرر حسابى قىوداتى بالتدقيق دفاز محاسبە بىە
تماماً مطابقتارىنى مشاهدە ابلدك . بناە عليه هئىتكىزە تقدىم اولونان حساباتك تصدىقنى
عرض ابلرز .

۱۵ مارت سنە ۱۳۴۱

حسابات مفتشلىرى

امضا

امضا

.....

.....